

Otázka: Sociologie jako věda

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): EM

Sociologie je věda, která se snaží podat celkový obraz společnosti, společenských jevů a vztahů, struktury společnosti a zákonitosti jejího vývoje. Snaží se formulovat obecně platné principy společenského vývoje a poznat pravidla života sociálních skupin.

- Z latinského societas = společnost, a řeckého logos = rozum, věda
- Sociologie jako samostatná vědní disciplína vznikla v 1. polovině 19. století
- Za jejího zakladatele je považován Auguste Comte (1798 - 1857), který dal sociologii její název; původně ji nazval sociální fyzikou a členil ji na sociální statiku a sociální dynamiku
- V obecném slova smyslu je předmětem zkoumání sociologie společnost a její struktura
- Poznatky sociologie mají pouze omezenou platnost, protože společnosti jsou na rozdíl od přírodního světa odlišné – liší se svou kulturou, svými institucemi, jsou jinak sociálně organizovány a mají odlišnou sociální strukturu
- Sociologické závěry mohou tedy platit jen ve společnostech, z nichž pocházejí, a nelze je vztahovat i na jiné společnosti nebo kultury
- Povaha poznatků a zjištění sociologie je pouze pravděpodobnostní; pravděpodobnost znamená, že něco nastane, ale nastat to nemusí (např. když vláda zvýší finanční příspěvek, který pobírá žena na mateřské dovolené, může to vést ke zvýšení počtu narozených dětí, ale také nemusí)
- Sociologie úzce souvisí s ostatními společenskovědními disciplínami, např.:
 - S filozofií – mají společnou orientaci na člověka a podmínky jeho života
 - S historií – celé společenské dění probíhá v historickém kontextu
 - S ekonomikou – ekonomický život je podstatnou složkou společenského života

- S psychologií – psychika jedince je ovlivňována sociálními faktory
- S antropologií – obě vědy se zabývají kulturou a společenskými institucemi
- S politikou – problematika moci tvoří důležité téma obou disciplín
- S ekologií – ekologické problémy se v současném světě stávají zásadními společenskými problémy

Charakteristika sociologie jako vědní disciplíny:

- Problém sociologie jako vědy spočívá v tom, že se zabývá skutečnostmi, které nejen, že každý z nás zná a umí je pojmenovat, ale také na ně má svůj vlastní názor (rodina, vzdělávací systém, sexuální vztahy, nezaměstnanost, ...) – všechny tyto pojmy mají určitý obsah, na kterém se lidé obvykle shodnou – hovoříme pak o zdravém rozumu
- Zdravý rozum – vědění a znalosti, jimiž se lidé řídí v každodenním životě
- Sociologie se zabývá stejnými skutečnostmi jako zdravý rozum, nicméně její přístup od přístupu zdravého rozumu odlišují čtyři charakteristiky:
- Pohled zdravého rozumu je založen na předsudcích, stereotypech a domněnkách, pohled sociologie vychází z vědeckého zkoumání a kritické reflexe
- Pohled zdravého rozumu se týká především osudu každého jednotlivého člověka, má tedy omezený rozsah, zatímco pohled sociologie spojuje témata, jež přesahují horizont každého jedince (takový přístup je podstatou sociologické imaginace)
- V pohledu zdravého rozumu jsou věci a události chápány především jako záměr někoho, zatímco v pohledu sociologie obvykle najdeme představu nezamýšlených důsledků jednání, tj. že skutečnosti a události sice nastaly po určitém jednání, ale nezáměrně – nikdo je tedy nepředpokládal
- Pohled zdravého rozumu nezpochybňuje každodenní skutečnost, každodenní běh událostí není předmětem kritického zkoumání, zatímco sociologický pohled vychází z kritického zkoumání každodennosti, zpochybňuje to, co se nám zdá samozřejmé, a ukazuje skutečně příčiny lidského jednání

Předmět sociologie

- Nejznámější vymezení předmětu sociologie pochází od francouzského sociologa Émila Durkheima a německého sociologa Maxe Webera
- Émile Durkheim (1858 – 1917)
 - definoval sociologii jako vědu o sociálních faktech; sociální fakta jsou vymezena

dvěma podmínkami:

- Jsou vůči člověku vnější
- Působí na člověka nátlakem
- Sociální fakta jsou reálné skutečnosti nezávislé na lidském vědomí (psychice člověka), které toto vědomí formují, a tak ovlivňují náš každodenní život
- Durkheim tak chápal sociální fakta jako jevy, které je nezbytné zkoumat nezávisle na individuích; jeho vymezení předmětu sociologie se nazývá sociologický realismus
- Max Weber (1864 – 1920)
 - Definoval sociologii jako vědu o sociálním jednání
 - Sociální jednání je definováno dvěma podmínkami:
 - Je smysluplné, obvykle zaměřené na určitý cíl
 - Je orientované na druhé lidi
 - Sociální jednání je tudíž spjata s aktivitami lidí, kteří svým každodenním jednáním, jemuž subjektivně přiřazují smysl a v němž berou ohled na druhé lidi, vytvářejí den po dni společnost
 - Weber staví na jednotlivci, který je původcem sociálního jednání; společnost pak není nic jiného než sumou takto jednajících lidí; podobné vymezení předmětu sociologie se nazývá sociologický nominalismus
- V současné sociologii se Durkheimovo a Weberovo vymezení předmětu sociologie ve většině případů kombinuje, protože to jsou dvě strany jedné mince; lidé jsou při svých každodenních činnostech sice ovlivňováni stávajícími institucemi (sociálními fakty), nicméně právě svým jednáním tyto instituce udržují v chodu, potvrzují jejich platnost, ale také proměňují jejich povahu (sociální jednání)
- Předmět sociologie dnes tvoří dva typy problémů:
 - Sociální problém
 - Je to, co určitá společnost za problém považuje
 - Podle současného amerického sociologa Petera L. Bergera obvykle hovoříme o sociálních problémech, když něco ve společnosti nefunguje tak, jak by mělo
 - Sociální znamená, že se problém netýká pouze jednoho nebo několika lidí, ale že postihuje více lidí, případně celou společnost
 - Sociologický problém
 - Týká se sociologie jako vědy
 - Nejedná se o problém společnosti, že něco nefunguje přiměřeným způsobem, ale o otázku, proč něco funguje právě určitým způsobem a jaké vnitřní a vnější vztahy ve společnosti to způsobují
 - Proč například lidé dodržují pravidla a normy, proč se každodenně chovají stejným způsobem a vykonávají stejné činnosti – jak tedy funguje celý

system

Metody sociologického výzkumu

- Ke zkoumání sociálních a sociologických problémů používá sociologie dvě základní výzkumné strategie:
 - Kvantitativní výzkum
 - Testování pravdivosti nebo nepravdivosti dopředu vytvořených hypotéz na velkém vzorku respondentů (tázaných)
 - Př. tvrzení, že méně vzdělaní lidé se častěji rozvádějí – pokud zvolíme kvantitativní přístup výzkumu, tak si zformulujeme hypotézu, která říká, že se vzrůstajícím vzděláním klesá rozvodovost; v této hypotéze jsou dvě proměnné: rodinný stav člověka a vzdělání; tyto proměnné umístíme v podobě otázek do dotazníků, který rozdáme vybranému vzorku lidí (respondentů), a poté na získaných datech ověříme platnost nebo neplatnost tohoto tvrzení
 - Nic více než zjištění platnosti nebo neplatnosti dopředu zformulovaného tvrzení nám kvantitativní výzkum nedokáže poskytnout
 - Poskytuje to velmi dobře, spolehlivě a s platností pro populaci, která odpovídá vybranému vzorku lidí
 - Metody kvantitativního výzkumu:
 - Přímé pozorování – zaměřené a dobře plánované vnímání vybraných jevů, vše se pečlivě a systematicky zaznamenává
 - Rozhovor – informace jsou získávány v přímé interakci s respondentem
 - Dotazník – respondent odpovídá písemně na otázky v tištěném formuláři
 - Analýza dokumentů – analýza jakýchkoli dokumentů nevytvořených za účelem výzkumu
 - Kvalitativní výzkum
 - Nejde o testování hypotéz, ale o hledání motivů, které stojí za jednáním lidí, a hledání významů, jež lidé přisuzují okolním věcem a událostem
 - V případě rozvodovosti kvalitativní výzkum může na základě hloubkových (dlouhých) rozhovorů s rozvádějícími se lidmi ukázat, co to znamená být rozvedený
 - Kvalitativní výzkum mapuje významy, které lidé svému jednání,

- okolním věcem nebo událostem přisuzují
- Závěry kvalitativního výzkumu jsou pak plastičtější a více se dotýkají zkoumané skupiny nebo problematiky, nicméně jejich platnost je omezená pouze na danou skupinu nebo problematiku
 - Nelze je, na rozdíl od kvantitativního výzkumu, zobecnit na širší populaci, lze je využít pro formulaci hypotéz a jejich pravdivost nebo nepravdivost pak můžeme otestovat kvantitativním výzkumem
 - Metody kvalitativního výzkumu:
 - Zúčastněné pozorování – výzkumník se podílí na každodenním životě lidí
 - Analýza osobních dokumentů – respondentova výpověď o vlastním životě nebo úvaha o určité události nebo problému (autobiografie, deníky, dopisy, ...)
 - Nestandardizovaný rozhovor – rozhovor mezi respondentem a tazatelem, pro který je stanoven jen velmi obecný plán
 - V sociologii se kvalitativní a kvantitativní výzkum kombinuje, protože každý sociální fenomén (jev) má jak kvantitativní, tak kvalitativní stránku; zjištění zaznamenaná na podkladě těchto dvou strategií se potom nevylučují, ale naopak doplňují
 - Existují také témata, u nichž by bylo velmi nevhodné použít kvantitativní přístup (výzkum menšin), stejně jako témata, pro jejichž zkoumání je naopak nevhodné použít kvalitativní přístup (výzkum postojů a hodnot)

Dějiny sociologie

- století:
 - Sociologie vznikla v kontextu zásadních hospodářských a sociálních změn na začátku 19. století, zejména pod vlivem Velké francouzské revoluce a průmyslové revoluce v Evropě
 - Zásadní skutečností pro její vznik bylo, že věda nahradila náboženství v procesu poznání
 - Počátky sociologie spojujeme se jménem francouzského filozofa Augusta Comta
 - Sociologii jako vědu o společnosti v roce 1839 poprvé pojmenoval v díle Kurz pozitivní filozofie
 - Hlavní úkol pozitivistické sociologie viděl Comte v tom, aby se stala nástrojem takových praktických změn ve společnosti, které by skoncovaly

- s otřesy, jimiž od Velké francouzské revoluce neustále procházejí evropské národy, a aby nastolila harmonické sociální vztahy
- Sám navrhoval dělit sociologii na sociální statiku (zkoumání společenské struktury) a sociální dynamiku (vývoj společností a jejich zákonitostí)
 - Historicky další etapou vývoje sociologie je organicistický směr (evoluční teorie), který vnímá společnost jako obdobu biologického organismu; hlavním představitelem tohoto směru byl Herbert Spencer (1820 – 1903)
 - polovina 19. století a počátek 20. století:
 - Émil Durkheim
 - Sociologie se studiem sociálních faktů může přiblížit přírodním vědám
 - Na rozdíl od Comta či Spencera, kteří se zabývali spíše idejemi, se intenzivně zaměřil na zpracování metodologických otázek i principů, které zformuloval v analýze dělby práce (málo rozvinutá dělba práce charakteristická pro tradiční společnost, a velmi rozvinutá dělba práce charakteristická pro moderní společnost), sebevraždy a náboženství
 - Je prvním autorem, který se systematicky snažil ve svých zobecněních vycházet z empirických dat; data však nezískal vlastním výzkumem, nýbrž je shromáždily jiné disciplíny (etnografie, statistika)
 - Je považován za průkopníka kvantitativního šetření v sociologii
 - Karl Marx a Friedrich Engels
 - Na rozdíl od Comta, Spencera a Durkheima, kteří viděli v kapitalismu spíše příslib pozitivního vývoje moderní společnosti, spatčrovali Marx a Engels v moderním průmyslovém kapitalismu příčinu problémů moderního světa a upozorňovali na rozpory a boje mezi různými sociálními skupinami; zpochybnili tím do té doby převládající pohled, ve kterém je společnost kooperujícím celkem
 - Proti této představě shody, kooperace a rovnováhy kladli Marx a Engels zájmové skupiny, problém vykořisťování a sociální konflikt; otevřeli tím zásadní debatu o povaze moderní společnosti
 - Max Weber
 - Zaměřil svůj zájem na sociální jednání; toto jednání můžeme vysvětlit tak, že pochopíme jeho smysl
 - Weberův přístup je postaven na předpokladu smyslu a významu, které přiřazují jedinci svému jednání
 - Sociologie se pak má ptát po otázce smysluplnosti jednání, a to proto, aby porozuměla sociální realitě
 - Předpokládá, že když porozumíme smyslu a významu jednání člověka, tak porozumíme sociální realitě
 - Různé společenské instituce (demokracie, byrokracie, domácnost) nelze dle

Webera chápat jako obecné kategorie, nýbrž jako kategorie sociálního jednání

- Instituce nejsou ničím jiným než sumou jednání individuálních aktérů
- Z hlediska metody stojí Weber oproti Durkheimovi na pozici kvalitativních metod, které jsou založeny na nenumerných šetřeních a interpretaci sociální reality
- století – tři hlavní směry:
 - Funkcionalistický přístup
 - Vysvětluje přetrvávání sociálních institucí z hlediska funkcí, jež plní ve společnosti
 - Snaží se o obecný výklad společnosti
 - Představitelé: Talcott Parsons (1902 – 1979), Robert K. Merton (1910 – 2003)
 - Konfliktuální přístup
 - Vysvětluje přetrvávání sociálních institucí z hlediska zájmů určitých skupin, jež mají převahu nad jinými skupinami
 - Snaží se o obecný výklad společnosti
 - Lewis Coser (1913), Ralph Dahrendorf (1929), Randall Collins (1941)
 - Interpretativní přístup
 - Vysvětluje přetrvávání sociálních institucí z hlediska jednání lidí a významů, které těmto institucím přiřazují
 - Rezignuje na obecný výklad společnosti, protože předpokládá, že každá společnost je natolik specifická, že nelze hovořit o společnosti obecně
 - George H. Mead (1863 – 1931), Erving Goffman (1922 – 1982), Peter L. Berger (1929)